

**ІНСТИТУЦІЙНИЙ БАЗИС СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ:
АСПЕКТИ ЦІЛІСНОСТІ ТА СТАБІЛЬНОСТІ****INSTITUTIONAL BASIS OF A MODERN STATE:
ASPECTS OF INTEGRITY AND STABILITY**

Ковбасюк С.В., к. ю. н.,
старший викладач кафедри загальної теорії права та держави
Національний університет «Одеська юридична академія»

Сучасне суспільство генерує такі вимоги, щоб їх забезпечувала сучасна держава: космополітичність, мобільність, належний стан навколишнього природного середовища, секулярність, розвиток і заохочення технологічних змін тощо. Тому важливим чинником становлення сучасної держави стає побудова цілісної та стабільної інституційної системи, здатної забезпечити взаємодію політичної, економічної та інших систем сучасного суспільства. Відповідно, перед державознавством постає завдання визначення основних напрямів та способів побудови цілісної та стабільної інституційної системи сучасної держави.

В статті досліджується інституційний базис та визначаються основні інституційні умови та фактори побудови цілісної та стабільної сучасної держави. Враховуючи те, що інституційна система держави є частиною інституційної системи суспільства, методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід що передбачає дослідження інституційної системи сучасної держави крізь призму не тільки юридичних, а й економічних та політологічних досліджень, що дасть змогу висвітлити максимально широкий спектр поглядів на поняття цілісності та стабільності сучасної держави та визначити їх основні інституційні передумови.

Сучасна інституційна система суспільства характеризується високим ступенем інституційних взаємодій при низькому рівні ієрархізації та різновекторності руху інформації, що призводить до рівномірного розподілу ресурсів і владних повноважень. В інституційній системі сучасної держави формується декілька осередків інституціоналізації, внаслідок чого формується нова конкурентна парадигма розвитку інститутів сучасної держави.

Враховуючи ту обставину, що важливою передумовою цілісності і стабільності інституційної системи є стійкість, в статті визначаються основні її компоненти. Також здійснено дослідження основних критеріїв інституціоналізації цілісної та стабільної сучасної держави, зазначено що механізм інституціоналізації сучасної держави має зовнішній та внутрішній аспекти і пов'язаний з вирішенням низки завдань.

Зроблено висновок, що інституціоналізація сучасної держави повинна враховувати фактор інституційної конкуренції та конфліктності суспільства і впроваджувати інституційні механізми перетворення їх з деструктивних на конструктивні фактори. Найважливішою умовою зміцнення цілісності та стабільності сучасної держави є подальше вдосконалення демократичного механізму оптимізації інтересів центру, який уособлює загальний рівень потреб суспільства і регіонів, що представляють специфічні інтереси окремих частин держави.

Ключові слова: сучасна держава, цілісність, стабільність, інститут, інституціоналізація, інституційна конкуренція, інституційна система.

The modern state must meet such requirements generated by a modern society: cosmopolitanism, mobility, proper state of the environment, secularity, development and promotion of technological changes, etc. That's why an important factor in the formation of the modern state is the construction of an integral and stable institutional system, capable of ensuring the interaction of political, economic, and other systems of a modern society. Therefore, state studies are tasked to determine the main directions and means of building an integral and stable institutional system of the modern state.

The author researches the institutional basis and determines the basic institutional conditions and factors of building an integral and stable modern state. Given the fact that the institutional system of a state is a part of the institutional system of a society, methodological basis of this research is an interdisciplinary approach, which involves study of the institutional system of the modern state through the prism of not only legal but also economic and political research. This will enable to cover the widest range of views on the concept of integrity and stability and identify their main institutional prerequisites.

Modern institutional system of a society is characterized by a high degree of institutional interactions at a low level of hierarchization and multi-directional exchange of information, which leads to an equitable distribution of resources and power. In the institutional system of the modern state, several centers of institutionalization are formed, resulting in a new competitive paradigm of the development of the institutions of the modern state. It is concluded that institutionalization of the modern state should consider the factor of institutional competition and conflicts inside society and introduce institutional mechanisms of transforming them from destructive into constructive factors.

Given the fact that steadiness is an important prerequisite for the integrity and stability of the institutional system, the article defines its main components. The study of the main criteria for the institutionalization of the integral and stable modern state is carried out, it is noted that the mechanism of the modern state institutionalization has external and internal aspects and is based on the solution of several tasks. The most important condition for strengthening the integrity and stability of the modern state is the further improvement of the democratic mechanism of optimizing the interests of the center, which represents the common level of needs of society, and regions representing the specific interests of individual parts of the state.

Key words: modern state, integrity, stability, institution, institutionalization, institutional competition, institutional system.

Державотворення – це складний і багатогранний процес, результатом якого є збалансована організація здійснення публічної влади над суспільством на певній території. Держави створюються, видозмінюються, розпадаються та розвиваються. Відображенням розвитку держави є поступовий рух функцій і завдань держави до домінування діяльності, спрямованої на забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян. Саме такі процеси характеризують державу як сучасну.

Так, на думку П. М. Рабиновича, держава в сучасному розумінні – це «...організація політичної влади домінуючої частини соціально неоднорідного

суспільства, яка, забезпечуючи його цілісність і безпеку, вирішує загальносуспільні завдання та здійснює керівництво ним насамперед в інтересах його домінуючої частини» [1, с. 50].

На думку Н. М. Крестовської, «...риси сучасної держави не лише зафіксовані в системі нормативних вимог, але й виражені в реальному її бутті у вигляді конкретних державних інститутів, їх організації та функціонування. Сучасна держава – це результат зміни менталітету людей, не тільки сприйняття колишніх традицій державності, але й використання загальнолюдських цінностей і змін в сучасному світі» [2, с. 257].

Як зазначає Ю. М. Оборотов, «В образі сучасної держави спостерігається прагнення підкреслити відповідність існуючої держави визначеним критеріям, прийнятим на теперішній час світовим співтовариством, якими є так звані загальнолюдські цінності» [3, с. 5].

Важливим чинником становлення держави як сучасної стає побудова цілісної та стабільної інституційної системи, здатної забезпечити взаємодію політичної, економічної та інших систем сучасного суспільства. Тому перед сучасним державознавством постає завдання визначення основних напрямів та способів побудови цілісної та стабільної інституційної системи сучасної держави.

Метою статті є дослідження інституційного базису та визначення основних інституційних передумов побудови цілісної та стабільної сучасної держави. Враховуючи те, що інституційна система держави є частиною інституційної системи суспільства, методологічною основою дослідження є міждисциплінарний підхід що означає дослідження інституційної системи сучасної держави крізь призму не тільки юридичних, а й економічних та політологічних досліджень, що дасть змогу висвітлити максимально широкий спектр поглядів на поняття цілісності та стабільності сучасної держави та визначити їх основні інституційні передумови.

Дослідження складних структур, якою безперечно є держава, неможливо без визначення такої її властивості, як цілісність. Категорія «цілісність» означає стан внутрішньої єдності певного об'єкта чи предмета, його порівнянню автономність, незалежність від навколишнього середовища [4, с. 1587]. На перше місце в наборі характеристик цілісних об'єктів різного роду слід поставити властивість інтегративності: цілісність характеризується новими якостями і властивостями, які не були притаманні окремим частинам (елементам), а виникають в результаті їх взаємодії в певній системі зв'язків [5, с. 16].

Цілісність відноситься до числа атрибутивних параметрів будь-якої держави, характеризуючи єдність таких її ознак, як територіальна визначеність, внутрішня впорядкованість і взаємозумовленість структур і функцій, публічна влада і самоорганізація, адаптивність і відтворюваність, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз. Саме цілісність є запорукою дієздатності, історичного довголіття держави як системи [6, с. 218].

Стабільність можна визначити як стан системи, коли всі її елементи збалансовані, здатні до збереження основних властивостей і цілісності. Стабільність – це стан системи, для якого характерна певна стійкість, єдність, цілісність, здатність до ефективної та конструктивної взаємодії по досягненню цілей суспільного розвитку, а також мобілізації всього потенціалу держави й суспільства для захисту власних інтересів, подолання небезпеки [7, с. 51].

Стабільний стан системи не означає її незмінності. Будь-яка система може і повинна розвиватися. Але при цьому зберігається її основа, сутнісні характеристики. Отже, для того, щоб система перебувала в стабільному стані, але при цьому могла розвиватися, зміни мають відбуватися в рамках її усталеної структури.

У дослідженнях присвячених стабільності політичної системи зазначається, що мінімальними умовами забезпечення політичної стабільності є здатність політичної системи виконувати власні функції (набувати легітимності, попереджати нелегітимне насильство, підтримувати конституційний лад тощо), а також забезпечувати баланс базових внутрішніх підсистем – інституційної, нормативно-регулятивної, функціональної, комунікативної та ін. [8, с. 174].

Основними факторами та умовами, що дозволяють досягти політичної стабільності в державі є: легітимність політичного режиму в державі та його легальність; підтримання високого рівня довіри населення до владних структур через подолання бюрократичних

перепон та корупції всередині країни; здатність політичної системи ефективно функціонувати та максимально швидко реагувати на зовнішні та внутрішні виклики; наявність ефективної правової системи в державі; гарантування прав і свобод людини, а також підтримання прагнення населення до участі в політичному житті країни; знаходження максимального балансу між нормами моралі та права в суспільстві; підтримання оптимальної класової структури суспільства; запобігання гострих соціально-етнічних і релігійних конфліктів всередині держави; наявність ефективної політичної комунікації та взаємодії влади з народом; використання владою міжнародного досвіду з державно-політичного розвитку [9, с. 27].

У системному сенсі вираз «стабільність» має досить чітке значення. Стабільність передбачає сталість інституційних зв'язків у суспільстві, наявність необхідних інститутів, в рамках яких формуються стійкі зв'язки між індивідами, а також цілей, стимулів і зворотних зв'язків, які є спонукальними мотивами або демотиваторами (інгібіторами) соціальної поведінки [10, с. 27–30].

Можна виділити три основні компоненти інституційного базису, що впливає на стабільність держави:

- 1) рівень політичної активності населення;
- 2) рівень інституціалізації;
- 3) модель інституційної структури.

Особливо важливими є другий і третій компонент. Залежно від інституційної ієрархії (моделі інституційної структури), той чи інший владний інститут може робити визначальний внесок у забезпечення стабільності.

Ключ до стабільного стану політичної системи і держави в світовій історії мав різні види, але як мінімум одна складова залишалася незмінною в будь-якому суспільстві – політичні і державні інститути. Потенціал їх впливу не тільки на стан політичної системи, а й суспільство в цілому незаперечно великий. Саме в здатності влади побудувати правильну (таку що відповідає вимогам політичної культури суспільства) інституційну структуру або ж модифікувати колишню без розриву з традиціями криється запорука успіху в досягненні політичної стабільності [11, с. 132].

Важливою запорукою цілісності і стабільності сучасної держави є забезпечення її інституційної стійкості. Варто погодитись з позицією О. О. Резнікової, що держава може вважатися стійкою, якщо вона здатна безперейно функціонувати в нормальному режимі, адаптуватися до мінливих умов а також відновлюватися після руйнівних наслідків явищ/дій будь-якої природи до бажаної рівноваги (на попередньому або на новому рівні) за умови збереження безперервності процесу управління. Відповідно до такого розуміння, компонентами інституційної стійкості є:

- надійність (здатність системи передбачати ризики, долати збої у роботі, що виникають внаслідок дії загроз);
- існування резервів (наявність у системі додаткових спроможностей, які можуть бути задіяні внаслідок виходу з ладу основних, а також альтернативних планів, стратегій розвитку);
- адаптивність (здатність пристосовуватися до кризових умов, можливість трансформувати негативні результати в позитивні, застосовувати творчі/інноваційні рішення);
- реагування (здатність до швидкої мобілізації зусиль в умовах дії загрози/кризи);
- відновлення (здатність системи забезпечувати виживання, пристосування до нових обставин, що виникли під руйнівним впливом кризи, еволюцію) [12, с. 24].

Ступінь стійкості і стабільності будь-якої системи визначається, як правило, її здатністю ефективно здійснювати прямий і зворотний зв'язок. Можна констатувати, що стабільність і цілісність інституційної системи

сучасної держави значною мірою залежать від ефективності її інститутів.

Функціонування будь-якої соціальної системи виявляється успішним там, де її інститути ефективні і справедливі. За відсутності згоди щодо того, що справедливо і що несправедливо, індивідам важче координувати свої плани досить ефективно для досягнення взаємної вигоди. І навпаки, неефективні політико-правові інститути не можуть забезпечити справедливості і втрачають свою легітимність. Саме тому будь-якій великій соціальній реформі повинні передувати заходи, що забезпечують правову справедливість як умова її успіху. Бо тільки в цьому випадку така реформа може зустріти схвалення і підтримку громадян [13, с. 196].

Ефективне функціонування інститутів сучасної держави потребує високого рівня загальної та інституційної довіри, тоді як низькі значення обох показників призводять до аномії та ерозії політики як простору загальної волі й загальних інтересів.

Таким чином, проблема ефективності інститутів виявляється безпосередньо пов'язаною з проблемою визнання суспільством правомірності, справедливості існуючої влади. І хоча в розпорядженні еліти, здавалося б, знаходяться всі ресурси влади, це не може гарантувати їй стійкості свого становища без набуття вирішального ресурсу – добровільної згоди на те основної частини населення.

Підтримка громадянами інститутів держави передбачає: а) адекватне розуміння цілей, намірів, програм дій органів державної влади; б) довіру до них; в) участь громадян в реалізації програм, вирішенні нагальних проблем і питань спільно з органами влади. Довіра громадян інститутам держави – вихідний момент взаєморозуміння і взаємодії влади та населення.

Формування інституційної системи сучасного суспільства призводить до зміни ролі державних інститутів і держави в ній. Сучасна інституційна система характеризується високим ступенем інституційних взаємодій при низькому рівні ієрархізації та різновекторності руху інформації, що призводить до рівномірного розподілу ресурсів і владних повноважень. В інституційній системі сучасної держави формується декілька осередків інституціоналізації, внаслідок чого формується нова конкурентна парадигма розвитку інститутів сучасної держави.

Можна виокремити три основні напрями цієї конкуренції – 1) глобальний рівень, на якому, з одного боку, формується міждержавний «рининок інститутів», а з іншого – відбувається посилення інституційної конкуренції між державами та міжнародним організаціями; 2) локальний рівень, на якому формується конкурентне середовище у відносинах між загальнодержавними і регіональними інститутами; 3) у державах, які перебувають у стані модернізації, відбувається також інституційна конкуренція між формальними та неформальними інститутами.

Важливим фактором побудови цілісної стабільної інституційної системи є ефективне вирішення конфліктів у суспільстві. Найефективнішим способом зменшення негативного та деструктивного впливу майже всіх видів конфліктів є їх регулювання, яке на противагу придушенню та «відміні» є більш успішним, оскільки воно більше відповідає соціальній реальності. При цьому конфлікти не зникають шляхом їх регулювання. Там, де існує суспільство, існують також конфлікти. Проте форми регулювання впливають на негативний та деструктивний, насильницький потенціал конфліктів [14, с. 50].

Інституційна система сучасної держави повинна бути відкритою, надаючи громадянам та їх організаціям можливість вираження суперечливих вимог, які стикаються між собою, що надає можливість змінювати свою структуру і усунувати джерело незадоволення.

Інституційним базисом суспільної стабільності є баланс у відносинах держави і громадянського

суспільства. Умовою суспільної стабільності є реальна соціально-економічна та духовно-гуманітарна інституціоналізація, оскільки інститути найкраще регулюють і узгоджують різні інтереси, зменшують ризик, невідомість і невизначеність, дозволяють оптимізувати відносини між усіма економічними суб'єктами суспільства [10, с. 31].

Відповідно, основою забезпечення цілісності і стабільності інституційної системи держави повинна стати інституціоналізація державної влади. Чим вищий рівень інституціоналізації, тим стабільнішою і ціліснішою буде інституційна система сучасної держави.

С. Хантінгтон називає чотири критерії інституціоналізації: адаптивність, складність, автономія, згуртованість. Якщо інститут успішно пристосовується до умов зовнішнього середовища, то рівень його інституціоналізації підвищується. Чим частіше в рамках інституту довелось вирішувати проблему мирного переходу влади з одних рук до інших, і чим частіше змінювалися його керівники, тим вищим ставав рівень інституціоналізації. Інститут, який зміг адаптуватися до змін у навколишньому середовищі та пережив одну або кілька змін у своїх основних функціях, має більш високий рівень інституціоналізації і знаходить власне життя, яке не звужується до конкретних функцій – «в цьому тріумф організації над її функцією».

Інституціоналізація в аспекті автономії означає що інститут не є простими виразниками інтересів і інструментом конкретних суспільних груп. У розвинутій політичній системі автономію системи захищають механізми, які обмежують і стримують вплив груп шляхом уповільнення входження нових груп у політику, або через політичну соціалізацію змінюють установки і поведінку найбільш політично активних членів групи. Така політична система інкорпорує нові суспільні сили і нові кадри, не жертвуючи своєю інституційною цілісністю [15, с. 32–42].

Б. Гай Пітерс, погоджуючись з критеріями С. Хантінгтона, доповнює їх ще двома – конгруентністю і ексклюзивністю. Конгруентність (congruence), означає, що відносини всередині інститутів відповідають соціальним відносинам, які упорядковуються і підтримуються цими інститутами. Якщо інститути не конгруентні, то не можна очікувати, що вони продовжать існувати і будуть ефективними. Поняття конгруентності відображає також відмінності між цінностями еліт і цінностями мас. Отже, у разі серйозної розбіжності між цінностями еліт, відбитими в інститутах, і цінностями мас, виникає дисонанс, який може стати згубним для інститутів.

Критерій ексклюзивності (exclusivity), на думку Б. Г. Пітерса, пов'язаний з інтенсивністю функціональної конкуренції між інститутами. Коли таке змагання є незначним або воно відсутнє взагалі, то можна очікувати, що інститут буде функціонувати тривалий час. Коли ж існує безліч інститутів, які прагнуть здійснювати одні й ті ж завдання, то конкуренція має чимось завершитися, часто – «кінцем» одного або значної кількості інститутів [16, с. 9].

Інституціоналізація також означає розширення інтенсивності та регулярності взаємодій, які утворюють інститути та «інфузію» (впровадження, навіювання) цінності. Інфузія цінності передбачає, що індивіди, які формують певний інститут, набувають інституційної ідентифікації і пов'язують себе з інститутом, який перестає бути просто інструментом чи засобом для реалізації особистих спонукань шляхом участі в ній [17, с. 12–13].

Виходячи з цього, основними напрямками інституціоналізації сучасної держави мають стати:

- ефективність, що пов'язано з ідеєю розвитку та необхідністю більшої продуктивності публічного сектора;
- модернізація, у цьому випадку йде мова про використання нових технологій та інноваційних можливостей громадських агентів;

– прозорість і підконтрольність громадянському суспільству інститутів держави [18, с. 438].

Можна виокремити зовнішній та внутрішній аспекти інституціоналізації сучасної держави. Для того щоб інституціоналізація завершилась успішно, зовнішній аспект інституціоналізації повинен вирішувати такі завдання:

1. Аналіз функціональних завдань інститутів державної влади, їх структурних підрозділів; розроблення та впровадження методів планування й оцінювання ефективності їх діяльності.

2. Перехід до сучасних методів фінансування та бюджетного менеджменту, орієнтованим не на утримання структури, а на виконання функцій і досягнення результатів, використання сучасних методів оцінювання ефективності використання бюджетних коштів.

3. Розвиток нормативно-правової бази функціонування інститутів держави спрямованої в першу чергу на структурування сервісної організації інститутів держави, їх цілепокладання на надання послуг, забезпечення ефективної взаємодії з іншими державними інститутами, громадянами та юридичними особами.

4. Удосконалення системи документообігу на базі єдиних стандартів, розвиток електронного документообігу.

5. Інвентаризація ключових точок взаємодії державного апарату з громадянами та юридичними особами, визначення функцій і проблем, що викликають напругу, раціоналізація і спрощення процедур взаємодії.

6. Забезпечення інформаційної відкритості та удосконалення системи підготовки і підвищення кваліфікації кадрів державної служби.

Внутрішній аспект інституціоналізації повинен розкривати структурно-функціональні особливості взаємодії інститутів сучасної держави. Можна визначити такі напрями внутрішньої інституціоналізації:

1. Однотипні функції, за можливості, мають бути згрупованими разом для забезпечення економії та запобігання інституційної конкуренції в системі інститутів сучасної держави.

2. Допоміжні функції, які дають змогу організації здійснювати свої основні функції, мають бути відокремлені від інших функцій.

3. Має бути забезпечений чіткий і спрощений порядок звітності.

4. Підрозділи повинні мати «життєздатні» розміри. Різні організаційні підрозділи мають здійснювати різні функції.

5. Організаційні структури повинні враховувати місцеву історію, культуру й умови.

6. Державні службовці та посадові особи повинні володіти оптимальними управлінськими повноваженнями.

7. Організаційні структури мають бути сумісними з нормами міжнародного права, а за наявності конфліктів між нормами національного та міжнародного права останні мають висуватися на перший план, з розглядом різних варіантів внесення змін і доповнень до законодавства.

Підводячи підсумок зазначимо, що основними передумовами інституційної цілісності і стабільності сучасної держави є:

1. Здатність ефективно реалізовувати функції держави, впорядкованість та взаємозумовленість інститутів і функцій.

2. Адаптивність, здатність вирішувати конфлікти в суспільстві та відповідати вимогам інституційної конкуренції.

3. Інституційна стійкість.

4. Легітимність, підтримка громадянами інститутів держави.

Побудова цілісної і стабільної інституційної системи сучасної держави означає паралельний і комбінований розвиток місцевих, національних і наднаціональних політико-адміністративних структур. І саме починаючи з визнання цього факту роль держави має бути переосмислена. Під цим розуміється фактична необхідність для держави відповідати на виклики дефіциту демократичної легітимності, з яким вона стикається. Сучасні суспільства, в дійсності, стають все більш і більш складними, що впливає з виникнення на політичній сцені все більшої кількості інститутів та формування конкурентного інституційного середовища.

Найважливішою умовою зміцнення цілісності та стабільності сучасної держави є подальше вдосконалення демократичного механізму оптимізації інтересів центру, який уособлює загальний рівень потреб суспільства і регіонів, що представляють специфічні інтереси окремих частин держави. Побудова цілісної та стабільної сучасної держави потребує такої системи інститутів державної влади, яка дасть можливість досягти основних цілей розвитку країни, враховуючи значне зростання економіки, скорочення масштабів бідності та набуття здатності ефективно конкурувати в масштабах глобальної економіки.

Сучасний етап інституціоналізації державної влади має бути спрямований: на підвищення якості та доступності державних послуг; на обмеження втручання держави в економічну діяльність. Першочерговим завданням у побудові стабільної та цілісної інституційної системи сучасної держави є забезпечення ефективності і справедливості інститутів сучасної держави. Вирішальну роль в цьому відіграє інституціоналізація заснована на продуманих і послідовних інституційних перетвореннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
2. Крестовська Н. М. Нові підходи до типології держави. *Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції* : монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко / за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2012. 492 с.
3. Оборотов Ю. Н. Образы государства в глобализующемся мире. *Закон и жизнь*. 2004. № 8 (153). С. 4–8.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 3 дод. і допов. / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
5. Блауберг И. В., Юдин Б. Г. Понятие целостности и его роль в научном познании. М., 1972. 48 с.
6. Общая теория права и государства : учебник / Под ред. В. В. Лазарева. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 1996. 472 с.
7. Шевченко М. М., Давиденко О. Г. Поняття «суспільно-політична стабільність»: смисловий простір державно-управлінського змісту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 14. С. 49–54.
8. Балан М. І. Суспільно-політична стабільність: змістовні ознаки та вербальні витоки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 4. С. 170–176.
9. Козьмич А. В. Основні механізми та особливості політичної стабільності в Україні в умовах політичного транзиту. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2020. Т. 12. Вип. 1 (25). С. 123–132.
10. Лагутін В. Д. Інституційна природа суспільної стабільності в Україні. *Економічна теорія та право*. № 1 (32), 2018. С. 23–37.
11. Гаджиев Х. А. Роль политических институтов в обеспечении политической стабильности. Теории и проблемы политических исследований. 2016. № 3. С. 123–135.
12. Резнікова О. О. Забезпечення стійкості держави і суспільства до терористичної загрози в Україні та світі. Стратегічні пріоритети. 2017. № 3 (44). С. 22–28.
13. Максимов С. И. Справедливость и эффективность как критерии оценки права. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. Харків, 2001. Вип. 49. С. 195–204.

14. Панарін А. С. Політична стабільність та конфлікт: дослідження проблеми взаємозв'язку. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2013. Т. 21. Вип. 23 (4). С. 49–58.
15. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. Москва : ПрогрессТрадиция, 2004. 480 с.
16. Peters B. G. Institutional Theory: Problems and Prospects. *Political Science Series*. 2000. 18 p. URL: https://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_69.pdf
17. Randall V. and Svåsand L. Party Institutionalization in New Democracies. *Party Politics*. № 8. P. 5–29.
18. Фроман Ж.-Ш. Модернизация государственного управления: новые принципы и институционализация (пример Франции). *Россия реформирующаяся*. Вып. 12: ежегодник / отв. ред. М. К. Горшков. Москва : Новый хронограф, 2013. С. 423–439.